

Darrers treballs d'arqueologia subaquàtica a Girona

JAVIER NIETO PRIETO

Les nombroses troballes d'objectes antics que s'han descobert sota les aigües han anat fent popular, sobretot a partir de 1943, la pràctica de la recuperació d'objectes arqueològics subaquàtics, i aquesta activitat ha produït una sèrie d'accions en els ambients arqueològics, de manera que des de 1950, data en què Benoît inicià l'excavació del Grand Congloué, han anat sorgint institucions arqueològiques dedicades a la investigació, o almenys a la protecció i conservació del patrimoni cultural subaquàtic, fins al punt que avui tots els països europeus mediterranis tenen, alguns de fa poc, organismes oficials dedicats a aquesta activitat.

Al juny de 1981 el Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona crea un departament dedicat a l'arqueologia subaquàtica, el qual, atesa la situació existent, es proposà cinc objectius prioritaris:

— Aconseguir un estat d'opinió favorable a la conservació i estudi del nostre patrimoni cultural subaquàtic.

— Formar un equip humà capaç de realitzar arqueologia subaquàtica.

— Aconseguir el material necessari per poder realitzar els treballs arqueològics.

— Fer la catalogació del nostre patrimoni cultural subaquàtic per saber què tenim, quin és el seu estat i les accions més idònies per a cada cas.

— Contribuir al sorgiment d'iniciatives efectives per a la protecció i conservació del patrimoni.

Amb motiu del traspàs de competències a la Generalitat, el Servei d'Arqueologia fa seus aquests objectius i els estén arreu de Catalunya.

És prioritàriament en la consecució d'aquests objectius en el que estem treballant per aconseguir, en una primera etapa, una infraestructura que ens permeti donar entrada progressivament als treballs d'excavació, a mesura que les possibilitats, que esperem que augmentin, vagin garan-

tint que les accions no seran meres recuperacions de material i, per tant, destrucció del patrimoni.

SA TUNA

La primera excavació s'efectuà a la cala de Sa Tuna (Begur) amb la finalitat principal d'adequar la metodologia de treball aplicada habitualment al Mediterrani a les nostres possibilitats i facilitar la formació d'un grup d'arqueòlegs en aquest tipus de treball.

El jaciment excavat es formà entre finals del segle II i inicis del segle I a.C., després del xoc d'una embarcació contra les roques situades de cara a tramuntana a l'entrada de la cala. L'aproximació a la data de l'enfonsament ens ve donada per la troballa de fragments d'àmfores del tipus Dressel 1 que acompanyaven el carregament majoritàriament format per àmfores del tipus Mañá B 3.

Com a conseqüència del xoc podria haver-se donat que sols s'enfonsés part del carregament o bé tot el vaixell. Ens enclinem per aquesta segona possibilitat atesa l'abundància i la ubicació del material i la troballa de llenques de pissarra, la majoria d'elles treballades als cantons per dar-los una forma rectangular, i una d'elles amb un orifici circular en un dels extrems. Es tracta d'un tipus d'utensilis que trobem en diferents poblats ibèrics costaners i que hom considera com a objectes relacionats amb la pesca, apreciació amb la qual s'adiu aquesta prova de Sa Tuna.

Desgraciadament, el jaciment ha sofert durant anys una espoliació intensa i continuada que l'ha privat de gran part de la seva integritat, cosa que impedeix tenir una visió detallada i segura d'aquest document històric, i això és especialment lamentable en aquest cas, ja que són, aquest i el de Binisafuller a les Balears, els dos únics fragments de naus naufragades d'aquestes característiques coneguts a Espanya. Aquests jaciments, per la seva peculiaritat, ofereixen una relativa homogeneïtat en el contingut, la qual cosa permetria en aquest cas veure en el carregament d'àmfores del tipus Mañá B 3 unes coincidències morfològiques que possibilitarien establir, per al moment de l'enfonsament, l'estat de la seva evolució tipològica.

L'excavació ens ha permès observar una gran heterogeneïtat en els exemplars trobats, que es mostra tant en la capacitat, com ja s'havia posat de manifest a Punta Salines i Binisafuller, como en els perfils del cos, de les nanses i dels llavis, i és impossible, sobretot entre aquests darrers, trobar-ne més de dos aproximadament igual. Observem també considerables diferències en la gruixària de les parets, que oscil·la entre els quatre i els onze mil·límetres. Sols apreciem una certa similitud pel que fa al diàmetre de les boques, la mida del qual se situa al voltant dels onze centímetres en la totalitat de les peces.

Durant l'excavació no es localitzaren les restes de la nau, cosa no

estranya en aquest jaciment si tenim en compte que el fons marí és de pedruscall i damunt d'ell s'estén una capa d'entre vint i cinquanta mil·límetres de sediment format bàsicament per restes de closques de molluscs i equinoderms dipositats recentment, ja que els rizomes de les posidònes que el cobreixen no indiquen una antiguitat superior a un segle, i a més a més quasi la totalitat dels fragments ceràmics localitzats romangueren durant llargues temporades a la llum, tal com es desprèn de les nombroses concrecions que presenten, degudes a algues roges corallines. En aquestes circumstàncies és normal que la fusta del casc hagi desaparegut, ja que quedà ràpidament coberta pels sediments.

RIELLS - LA CLOTA

Al sud-est d'Emporiae, i a uns quatre quilòmetres, hi ha una petita badia formada per l'actual platja de Riells, la Clota Petita i la Clota Grossa, on recentment s'ha construït un port esportiu aprofitant la circumstància que la badia, junt amb la petita platja al voltant de la qual es formà el poble de pescadors de l'Escala, són les úniques zones protegides naturalment dels vents de llevant, particularment perillosos per a les activitats nàutiques. És precisament contra aquests vents que no estava protegit l'antic port emporità situat entre la Paleàpolis i la Neàpolis, la qual cosa obligà, entre altres raons, a construir a finals del segle II a.C. la important obra coneguda com el terraplè del port d'Empúries.

A la zona de Riells-la Clota les troballes arqueològiques han estat nombroses, tant en terra ferma: un mur ciclopi i una cisterna al Corral d'en Pi, un grup d'àmfores en construir els fonaments d'una casa a la Punta de l'Era, dues tombes d'inhumació datades entre el 90 i el 70 a.C. a la Punta del Noi Esquerra i abundant ceràmica a tota la riba de la badia, com a sota de l'aigua, on a més d'indícis de tres naufragis s'han localitzat ceràmiques fines i àmfores que cobreixen principalment el període comprès entre el segle II a.C. i els segles VI-VII d.C., amb mostres menys freqüents de les èpoques anterior i posterior.

Estudiant en el seu conjunt les restes arqueològiques trobades, tot sembla indicar que Riells-la Clota fou un segon port emporità que entrà en funcionament a finals del segle II a.C. com a conseqüència de la reduïda grandària i la poca seguretat del vell port de la Neàpolis, inconvenient que hom intentà solucionar també a finals del segle II a.C. amb la construcció d'una important resclosa. Eren adequacions i obres d'envergadura que pretenien perfeccionar la infraestructura emporitàna i adequar-la a la massiva arribada de productes itàlics principalment, que s'inicià a principis del segle II a.C. després de les actuacions de Cató i que arriben a aquesta fidel aliada de Roma, que posseïa un antic i eficaç sistema de distribució creat després de segles d'activitat comercial.

Les troballes de construccions identificables clarament com a instal·lacions portuàries a la zona de Riells-la Clota, on mai no s'ha efectuat una recerca arqueològica sistemàtica i on l'activitat turística ha produït importants canvis en el paisatge, són escasses però significatives; d'entre elles destaquen àmfores i el recinte fortificat del Puig del Corral d'en Pi, datat entre finals del segle II a.C. i inicis del segle I a.C., i format per un mur del tipus ciclopi del qual en algun punt encara es conserva una altura de més de dos metres. Aquest recinte, per la seva ubicació i la proximitat cronològica que presenta la seva data de construcció amb la del terraplè d'Empúries i amb la de la utilització de la badia de Riells-la Clota, fa que el considerem en íntima relació amb l'activitat portuària, tenint en compte que un port no és sols un lloc d'ancoratge de naus, sinó també un centre on els «horreari», els «tabulari», els «urinadores» i els fusters navals, entre altres, desenvolupen llur activitat i un punt neuràlgic de la ciutat, que necessita per tant ser protegit, i més encara quan es troba a més de tres quilòmetres de la ciutat a la qual serveix, com és el cas.

Aquest port pogué tenir dues funcions clarament diferenciades: una, com a lloc d'arribada dels productes que posteriorment es redistribuirien per Emporiae i, una altra, com a lloc d'escala per a les naus que realitzaven una ruta de cabotatge entre la Península i la resta d'Europa, com sembla desprendre's de l'abundant presència d'àmfores del tipus Dressel 20, i que tanmateix estan proporcionalment menys representades en la ciutat veïna.